

VIL·LA JOANA: LA PROFESSIONALITAT I EL COMPROMÍS SENSE ARTIFICIS

Equip eipea¹

La carretera de Sant Cugat a Vallvidrera ens porta fins a Vil·la Joana, centre d'educació especial centenari situat a Vallvidrera (Barcelona) i envoltat del bosc mediterrani propi de la Serra de Collserola. Allà ens hi esperen l'Enric Font, director de l'escola, la Bet Rosàs, mestra tutora i secretària acadèmica, i el Julián Fábregas i l'Andrea Podzamczar, psicòlegs. És el mes de juliol i això fa que gaudim també de la companyia del fill petit de l'Andrea, que juga entretingut i pacient, a prop de la seva mare, mentre parlem.

Vil·la Joana és un centre educatiu que va néixer l'any 1920 per donar una resposta educativa als infants amb sordesa, ceguesa i sordmudesa i amb trastorns psíquics. Parlar de la seva història i de la seva llarguíssima trajectòria obliga als nostres interlocutors a cercar moments clau, que els han marcat com a institució i han anat configurant la seva manera de treballar. L'Enric ens explica que fa uns dies parlaven amb en Josep Maria Soler, psicòleg i ex-director del centre, de la propera commemoració dels 100 anys de Vil·la Joana: "jo li deia que el que havien fet l'any 1986 ha marcat totes les coses que estem fent ara. L'any 1986, Vil·la Joana pren l'opció de dividir el centre d'educació especial en dos. Un CEE pròpiament dit, amb nanos amb discapacitat, i després el que es va anomenar en aquell moment Centre de Dia, agafant la nomenclatura francesa. Perquè del que vam viure molt va ser dels estudis francesos, de la seva manera de treballar. Des dels anys 80 hi havia hagut un canvi important de professionals, va entrar molta gent jove ... la història a

vegades és molt útil, i a vegades és com una àncora... i l'any 80 la qüestió assistencial, probablement, imperava moltíssim en un centre com aquest. Crec que a partir del 80, les entrades de Josep Maria Soler, Anna Aragay, de la Mireia Bellver, el Fernando de Vicente, que vivia a París i a qui l'Ajuntament de Barcelona li pagava dos viatges setmanals per poder estar aquí, entre d'altres professionals.... van ser com una mena de rebombori...aportaven uns plantejaments no revolucionaris, però sí progressistes a nivell de tota Europa". Vil·la Joana era i és una escola municipal depenent de l'ajuntament de Barcelona i això, en aquells moments els va donar un

cert marge organitzatiu del què potser no gaudien les escoles de la Generalitat, que en aquells moments exercia més control sobre els seus centres. Aleshores, continua l'Enric, "iniciatives progressistes, diferents, es permetien més a la banda municipal que a la de la Generalitat, tot i que és cert que van proliferar molt les escoles cooperatives en aquella època... hi havia canvis a tot arreu". Aleshores, al Centre de Dia atenien bàsicament a infants amb psicòsosi i amb autisme. El fet d'atendre a una població específica i fer-ho de la manera que ho feien, des d'una mirada psicodinàmica, els servia a nivell intern i de retruc va generar, a nivell social, una demanda

La Bet, en Julián, l'Andrea i l'Enric ens acosten a la realitat del seu centre.

cada cop més important. "El CEE era una oferta més dins d'un gran ventall d'ofertes que hi havia a Barcelona, un centre de dia públic amb atenció a nanos amb psicòsosi i autisme... érem els únics... Carrilet, Alba, Bellaire, poc o molt, els pares havien de pagar alguna cosa... Això ens ha marcat molt, encara ara", explica l'Enric, "quan hi ha un nano amb dificultats d'aquest tipus i a més a més la família presenta dificultats econòmiques, la primera opció és Vil·la Joana".

Amb el pas dels anys, el Centre de Dia ha anat prenent rellevància respecte al Centre d'Educació Especial i això també ha possibilitat formar part del CRETDIC Centre de Recursos Educatius per a Alumnes amb Trastorns del Desenvolupament i de la Conducta i haver creat l'USEB (Unitat de Suport a l'Escola Bressol), serveis dels què més endavant parlarem.

Els demanem que defineixin la manera de treballar de Vil·la Joana. Ens expliquen que treballen des d'una mirada psicodinàmica, "però no tancats amb una opció molt determinada, sinó que hem tingut gent a dins del claustre amb altres orientacions... el fet de ser públics també

marca això, sovint no podem triar molt el personal". Tot i que reconeixen que cada vegada més, "des de la funció pública van entenent que les seves llistes no sempre serveixen per Vil·la Joana, però ha costat molt...els professionals que s'apunten a les llistes d'educació especial ho fan per una diversitat d'opcions i sovint la realitat del treball amb els infants de Vil·la Joana se'ls fa massa dura, no ho poden aguantar i marxen". Més enllà de la patologia dels infants, ens expliquen que en aquests moments, del total d'alumnes, el 87% estan atesos per Serveis Socials, EAIA (Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència) o CRAE (Centre Residencial d'Acció Educativa). Com deien abans, això és conseqüència, en gran mesura, del fet de ser públics i fa que l'atenció a infants i famílies presenti una complexitat afegida. Això comporta que els mestres que hi treballen hagin de tenir present aquesta complexitat i el paper tan rellevant dels aspectes terapèutics. Com exemplifica l'Enric, referint-se a quan el Consorci d'Educació de Barcelona ha de cobrir vacants: "Jo no vull un professor d'educació física... el que s'assembla més és un psicomotricista, però deixa-

me'l triar, perquè la part "motricista" de la paraula psicomotricista és la que menys m'importa, m'importa la part de "psico". Un altre exemple de com l'especificitat del centre marca l'especificitat, també, en les persones que hi treballen.

L'Enric ens parla de l'evolució, fruit de la reflexió i de les noves incorporacions que han fet com a centre de dia, pel que fa al pes del fet terapèutic i del pedagògic: "hem treballat molt parlant del què anomenem "fet educatiu" o "moment educatiu". És a dir, has de tenir al cap les coses que pots ensenyar a aquest nen, ell et dirà en quin moment és adequat poder-ho fer". La Bet afegeix que "a nivell pedagògic s'ha fet tot un camí. L'any 2005 es va crear una coordinació pedagògica que fins aleshores no existia. Hi havia representants del CEE i del Centre de Dia (...) des de la direcció hi havia ganes de treballar aquesta part pedagògica, érem conscients de que hi havia una diferència molt gran amb la part terapèutica".

Actualment, els infants atesos s'organitzen en tres unitats en funció de la patologia que presenten. La Unitat A, que atén infants i nois amb trastorns límit; la Uni-

¹ Text redactat per Susanna Olives.

tat B, dedicada als Trastorns de l'Espectre Autista i la Unitat C, que acull als infants i nois amb trastorns greus del desenvolupament. Vil·la Joana és un centre terapèutic i educatiu, i no al revés. La Bet ens explica que això ha de ser així perquè entenen que "molts dels alumnes venen amb un malestar molt gran i fins que no hem pogut treballar aquest malestar i hem pogut fer un vincle amb ells, veiem que els aprenentatges no són possibles. Moltes vegades els aprenentatges entren de manera indirecta, a través de l'hort, la fusteria, a través d'altres activitats i arriba un moment en què ells ja estan més preparats i, aleshores, els aprenentatges se'ls presenten d'una manera més directa, en un espai que en diem escola. Però quan ells estan preparats i s'ha fet tot un treball previ".

L'Andrea i el Julián ens expliquen que la unitat dedicada als infants amb autisme, que és la que ens ocupa, està formada per un psicòleg, pels tutors i per un o dos educadors, en funció de les necessitats i també dels recursos disponibles. La previsió pel curs vinent és que disposaran de dos educadors per la unitat. Actualment hi ha divuit infants a la unitat, que s'organitza en grups. En el moment de l'admissió, que la fa l'equip on hi ha un psicòleg, un pedagog i el director, es decideix quin serà el millor grup per a cada infant. La decisió ve molt marcada pel funcionament i també per l'edat del nen i es decideix en equip. El psicòleg referent de l'infant i el seu tutor són els encarregats d'elaborar un pla individualitzat per al nen. El Julián ens parla de les supervisions internes setmanals o seguiments, en què se supervisa un cas i hi participen totes les persones que intervenen amb el nen, i de les supervisions mensuals que fan tot l'equip. Valora especialment les supervisions, però sent que sovint "és insuficient, en el sentit de que cal aprofundir més... És un lloc molt inspirador, on participa tota la institució per presentar un cas al mes... En fem set l'any de seixanta, presentem aquells casos que més interrogants ens desvetllen o en què hi ha una dificultat particular en aquell moment... Per altra banda, anem creant un clima de qüestionar-nos, d'intentar entendre perquè es manifesta d'aquesta manera, animant a la gent a supervisar-se individualment,

a banda de la formació interna que fem aquí i que anem dissenyant any rere any en funció del que anem veient en el claustre, de quines necessitats hi ha. Tots els psicòlegs i molts tutors supervisen la seva feina de forma externa perquè no sempre arribem a poder donar tots els elements per poder entendre aquell cas".

A banda del psicòleg, els tutors i educadors, altres especialistes intervenen en la unitat i formen part de l'equip de treball, malgrat també intervenen en les altres unitats. L'Enric ens ho explica: "tenim un especialista del taller de fusteria, també tenim algun taller que fa la doble funció de taller i d'indicació individualitzada com podria ser la música i la plàstica. Tenim dues mestres. Les mestres són les que fan l'aprenentatge reglat, en un espai diferenciat, perquè entenem que, sobretot en l'àmbit més de conducta, en el que tu estàs frenant, donant contenció... hi ha d'haver una tercera persona que sigui la que pugui oferir els aprenentatges. Tenim també una psicoterapeuta i la logopeda. Són set es-

pecialistes en total". La Bet afegeix que "a aquestes indicacions hi van després d'haver fet tot un procés".

La manera tan honesta i respectuosa que tenen d'explicar la seva feina ens anima a preguntar a la Bet que ens expliqui amb més detall com fan aquesta feina de filigrana. Aquest és l'aspecte més diferencial de la manera de treballar de centres com Vil·la Joana i, malgrat som conscients de que és una pregunta complexa de respondre, no podem contenir les ganes de saber. La Bet fa broma dient que "aquesta és una pregunta d'examen" i no dubta en respondre, anticipant que espera no deixar-se res, atès l'abast de la pregunta: "els tutors som les persones que rebem als nens quan arriben al matí, els acollim, els donem la benvinguda... vas fent un vincle amb ells i el que vols és treballar uns temes en general durant tot el dia, com pot ser la relació, la comunicació, tenen interessos molt restringits, mirar d'ampliar-los, treballes molt els hàbits dependent en quin punt estiguin... per després

arribar a l'aprenentatge dels coneixements... i tot això amb la confiança, el seu consentiment". El Julián afegeix, dirigint-se a la Bet, que "sou els terapeutes de base, els que reben els nens cada dia, els que els escolten" i l'Andrea resumeix: "treballes el ser i l'estar". No podem estar més d'acord amb el que plantegen, amb la idea tan respectuosa d'acompanyar als infants cap als aprenentatges escolars des del seu consentiment, que va lligat al desig de conèixer i aprendre des de la confiança en la relació amb l'altre, i ens quedem amb la definició que fa el Julián de la figura de la tutora com a una "traductora amigable del món", algú fonamental amb nens amb unes pors terrorífiques i una desconfiança casi absoluta cap al món (...) que hi hagi una persona que els esperi, que sigui estable, que sigui previsible, que els ajudi a entendre què els hi passa en el moment en què estan, que adapti l'espai, el temps, el ritme". La Bet afegeix que són maneres de fer que tenen tan interioritzades que sovint costa teoritzar. L'Enric els esperona per que puguin fer ponts, entre la pràctica diària i la teoria.

Percebem la complexitat i riquesa que comporta la seva manera de treballar, el fet de que les decisions es prenguin en equip i de que hi participin tots els professionals que intervenen amb l'infant. L'Enric ens fa somriure quan ironitza amb com n'és de fàcil organitzar totes aquestes reunions, i ens agrada constatar que és un esforç que fan des del convenciment de que pensar de forma conjunta és el millor camí per entendre i treballar amb aquests infants.

Els infants de Vil·la Joana arriben al centre en transport públic, tenen reservat un vagó del ferrocarril de la Generalitat i els hi acompanyen monitors. El Julián ens explica que "l'equip de monitors té un paper molt important, és el nexa, el pont entre l'escola i les famílies, ens hem de coordinar moltíssim amb ells per explicar-los si ha passat alguna cosa al llarg del dia... animem a les famílies a que comuniquin als monitors si hi ha alguna qüestió rellevant. Perquè ells són els que reben, els que els acompanyen i és un moment força estressant... són uns quaranta nens, aquí estan separats per unitats, però al transport van tots junts". Alguns d'aquests

monitors són també els que fan el casal d'estiu. Parlar dels monitors els porta a reflexionar sobre el paper tan important que juguen i a parlar-nos de la formació que tenen i de la supervisió de la seva feina: ens expliquen que acostumen a ser persones sensibles que es van formant, malauradament a mesura que augmenta la seva formació accedeixen a altres feines amb millors condicions, però tot i així hi ha força estabilitat. Un cop al mes els psicòlegs supervisen als monitors.

Que les famílies no portin als infants al centre fa necessari generar espais de trobada freqüent amb les mateixes. Generalment, són els psicòlegs referents els qui s'hi reuneixen mensualment, depenent del moment de cada família. Com avançarem abans, moltes de les famílies de Vil·la Joana presenten dificultats socials que no sempre els permeten sostenir el compromís que suposen les entrevistes mensuals. L'Andrea ens explica com, segons la família i les circumstàncies, "en algun moment de l'entrevista incorporem al tutor/a i a l'alumne, fins i tot... Que es puguin treballar i parlar certes coses i puguem construir una mirada conjunta cap al nano". Ens sorprèn aquest plantejament i l'Andrea ens explica, amb encert, que "ajuda també als infants a la integració mental, que puguin veure junts dos espais tan importants per ells com són la família i l'escola, que ell els pugui mirar junts. Evidentment, intentem que quan entri el nano sigui un

moment tranquil de la entrevista, això ajuda a pal·liar l'escissió". La Bet afegeix que "vas veient com ells també es van acostumant a aquestes entrevistes i, al cap dels anys, les reclamen també i et demanen que vinguin els pares... i ja no és una demanda només de l'escola o dels pares, és dels mateixos nens". Les entrevistes, com diu el Julián, "són un lloc de trobada fonamental entre escola i família, per construir aquell nen i entendre com funciona".

Preguntar pel moment dels àpats és tema obligat. La Bet ens explica: "nosaltres dinem amb els alumnes. Fem un horari continuat i considerem l'hora del migdia com a hora lectiva, perquè creiem que és una hora molt important per ells, volem que dinin també amb les persones amb qui van fent aquest vincle i puguem treballar tot una sèrie de coses. Nosaltres també mengem, per ells el menjar pot resultar perillós i que la mestra del costat estigui menjant el mateix que ell és important, mengem el mateix i ens servim del mateix pot, són petits detalls que penso que són importants en el dia a dia". Riem còmplices de l'expressió "menjar del mateix pot", expressió que considerem, no obstant, molt encertada, fruit de la capacitat de posar-se en la pell de l'infant autista, que percep allò que conté el menjar com un lloc profund que amaga quelcom potencialment perillós. Ens agrada constatar, un cop més, que la bona feina no requereix d'artificis.

"Els tutors som les persones que rebem als nens quan arriben al matí, els acollim, els donem la benvinguda..."

Recuperem el fil d'una conversa deixada a mitges i els demanem per l'USEB. L'Enric de seguida s'engresca: "aquest és un tema que ens apassiona. Va començar l'any 2000, tot el tema de la inclusió començava a estructurar-se i nosaltres vam oferir el que anomenem atenció externa. Vam proposar a l'ajuntament de Barcelona alliberar a tres persones de Vil·la Joana perquè poguessin anar a treballar aspectes concrets a l'escola ordinària a educació infantil i després amb les bressol. A partir del curs 2005-06 ja només vam treballar amb les escoles bressol". La pràctica totalitat de les escoles bressol de Barcelona comparteixen titularitat municipal amb Vil·la Joana, la qual cosa va facilitar els aspectes administratius de la creació d'aquest nou servei. Actualment, hi ha tres persones que dediquen vint hores cadascuna a la detecció, prevenció, assessorament i intervenció a les escoles bressol que ho demanden. Atenen uns cinc casos

setmanalment. Els professionals de l'USEB tenen una supervisió externa bimensual i l'Enric ens explica que es plantegen la necessitat de que l'USEB i la Unitat B tinguin més activitat compartida de la que tenen actualment.

El CRETDIC és l'altre servei extern que, per a la província de Barcelona, ofereix Vil·la Joana. És un servei de suport, assessorament i formació als centres educatius ordinaris d'infantil, primària i secundària amb alumnat amb trastorns del comportament, TEA i altres trastorns mentals. L'any 2007 es crea el SEETDIC (ara CRETDIC) i els professionals de Vil·la Joana es fan càrrec del de Barcelona. Se'n van crear cinc a tot Catalunya. Així com els professionals de l'USEB dediquen part de la jornada a l'atenció externa i part al centre de dia, l'Enric fa broma i ens diu que "als del CRETDIC no els hem tornat a veure". Ens explica que "vam muntar un equip a jornada completa amb tres professionals

amb molt experiència i això va donar un impuls molt gran al SEETDIC. Des de l'any passat ja som sis persones i l'any vinent en serem nou (...) atenent de manera indirecta, a mestres, EAP, claustre, farem formació... Aquest any s'han atès 160 casos de 120 o 130 escoles de les 400 que hi ha a Barcelona, la capacitat d'atenció és molt gran i el nivell de resultats molt bo. Les persones del CRETDIC es coordinen directament amb mi, pensem que val la pena no trencar vincles amb Vil·la Joana". L'Enric reflexiona sobre el valor d'aquest servei, sobretot pel fet que la tendència a la inclusió fa que hi hagi molt nens amb trastorns greus a l'escola ordinària, on encara es disposa de poca formació específica.

L'Andrea fa referència al fet de treballar des de diferents serveis interns i externs al centre i creu que "aquesta és una de les dificultats i riqueses de Vil·la Joana: és molt enriquidor, però és molt difícil de supervisar, de coordinar-nos, d'entendre'ns,

"Vil·la Joana, envoltat de bosc mediterrani"

parlar-ho..., però quan trobem els espais per fer-ho és molt interessant, són diferents mirades sobre nens amb dificultats".

A Vil·la Joana treballen amb 60 infants, però atenen externament a 160 del CRETDIC i uns 15 de l'USEB. Entenem que organitzativament és complex i molt ric des de la clínica i des dels aspectes educatius.

Quan ens disposem a fer un recorregut per l'escola, fan menció de les Olimpíades. L'Andrea s'acomiada de nosaltres, atès el cansament més que raonable del seu fill, que ha estat amb nosaltres tota aquesta estona, entretingut amb la novetat que li representaven les joguines de l'escola. Agraïm molt la seva generositat i haver pogut compartir amb ella aquesta estona. L'Enric, la Bet i el Julián ens expliquen que fa molts anys que les fan, les Olimpíades. Són dues jornades que dediquen a activitats esportives al camp de futbol de Vallvidrera i en les que participen diferents escoles dels voltants,

ordinàries i especials. El Julián ens explica com es prepara amb molta antelació i s'organitza amb els infants, decidint els països que hi participaran i quins nens de cada escola formaran cada país. Quan arriba, és un dia emocionant per tots i el solen recordar. Molts nens amb problemes de conducta, de cop són molt valorats pels altres per les seves habilitats en l'esport, per exemple. "Un dels grans problemes dels nostres infants és que no estan valorats socialment, les Olimpíades permeten que se'ls mirin diferent en algun aspecte", conclou l'Enric.

Un dels centres ordinaris que participen assíduament en les Olimpíades és el CEIP Xiprers. Els infants de Vil·la Joana i els de Xiprers es troben també al tren que els duu a l'escola cada matí. El fet que es coneguin en diferents contextos, genera espais espontanis de socialització, se saluden, els infants de Xiprers s'interessen per les coses dels de Vil·la Joana i el resultat és una experiència molt gratificant.

Tot això ens condueix a preguntar per la seva experiència amb l'escolaritat compartida. Dels divuit infants de la Unitat B, cinc fan compartida. En general, des de Vil·la Joana valoren positivament l'experiència, pel que representa pels infants, però també perquè de retruc és una altra manera de cuidar als pares, que puguin tenir també una mirada més normalitzada del seu fill i mantenir una certa esperança en l'evolució. Reconeixen que l'encaix no sempre resulta senzill, requereix coordinació entre els centres i els professionals, implica que la rutina diària de l'infant i la família esdevingui més complexa, però valoren sobretot la vessant socialitzadora. El model relacional que ofereixen els nens de l'escola ordinària és molt ric i si el nen amb TEA ha fet un cert procés se'n pot beneficiar molt. Afegixen una idea molt interessant: "a vegades, el grup de l'ordinària conté molt. No és el mateix que aquí, on diríem que un desorganitza a l'altre...la desorganització mental està molt present i en alguns casos això està bé perquè surt i ho podem treballar, però en un grup d'ordinària implica que el tipus de mirada que posen els altres a vegades conté".

Anem acabant la nostra conversa mentre visitem l'escola, ara buida a excepció dels nens i monitors del casal de circ pel qual Vil·la Joana cedeix espais. Ens aturem al menjador, esgotant els darrers minuts de que disposem, quan recorden que no ens han parlat de Nicajoana, un projecte de cooperació en l'àmbit de l'educació especial a Nicaragua, projecte que ha esdevingut una realitat i que continua creixent. El temps i el format de la revista ens limita i no fa justícia a parlar-ne sense aprofundir. Per això, i malgrat les ganes de saber-ne més, ens quedem amb el desig i la intenció de dedicar-li un espai en un futur proper. ●

Durant el recorregut pel centre.